

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

ІННОВАТИКА У ВИХОВАННІ

Збірник наукових праць

**Випуск 7
Том 2**

Засновано у 2015 році

Рівне – 2018

УДК 37 : 005.591.6

I - 66

ББК 74.200

Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Вип. 7. Том 2 / упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол. : О. Б. Петренко, Т. С. Ціпан, Н. М. Гринькова та ін. – Рівне : РДГУ, 2018. – 268 с.

До збірника увійшли наукові праці, здійснені у галузі теорії і методики виховання. Статті спрямовані на багатоаспектне висвітлення основних напрямів, сучасних підходів до змісту, форм і технологій виховного процесу, починаючи від дошкілля і завершуючи вищою школою.

Редакційна колегія:

Головний редактор: **Петренко Оксана Борисівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Заступник головного редактора: **Ціпан Тетяна Степанівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Відповідальний секретар: **Гринькова Надія Михайлівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Члени редакційної ради:

Сухомлинська О. В., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник відділу історії освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Бех І. Д., доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор Інституту проблем виховання НАПН України;

Пустовіт Г. П., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри природничо-математичних дисциплін Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

Павелків Р. В., доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Коберник О. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Лобода С. М., доктор педагогічних наук, професор, доктор габлітований, професор звичайний Вищої школи інформатики і прикладних наук (м. Лодзь, Республіка Польща).

Члени редколегії:

Безкоровайна О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики викладання іноземних мов Рівненського державного гуманітарного університету;

Карпенчук С. Г., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Ламанаускас В., доктор соціологічних наук, професор, директор науково-методичного Центру «Scientia Educologica», професор Шяуляйського університету (м. Шяуляй, Литовська Республіка);

Литвиненко С. А., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Малолєпши Елігіуш, др. хаб., професор, декан педагогічного факультету Академії імені Яна Длугоша в Ченстохові;

Пелех Л. Р., доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри міжкультурної комунікації та історії світової літератури Рівненського державного гуманітарного університету;

Пелех Ю. В., доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи Рівненського державного гуманітарного університету;

Потапчук Т. В., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Сойчук Р. Л., доктор педагогічних наук, професор, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Стоклоса К., доктор наук, професор, Інститут Зигмунд-Неуман (Дрезден, ФРН);

Федяєва В. Л., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету;

Шмид К., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри історії і теорії виховання Жешувського університету (м. Жешув, Республіка Польща);

Шугасва Л. М., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Ящук І. П., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії;

Бісовецька Л. А. кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методик початкового навчання Рівненського державного гуманітарного університету;

Баліка Л. М. кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 21161-10961Р.

Наказом МОН України № 515 від 16.05.2016 р.

Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету «Інноватика у вихованні» включений до Переліку наукових фахових видань України (галузі науки – педагогічні).

Упорядники: **проф. Петренко О.Б.**, **доц. Ціпан Т.С.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ.**

Рецензенти: **Сейко Н. А.** – доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової і міжнародної роботи Житомирського державного університету імені Івана Франка;

Кравченко О. О. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол №3 від 29 березня 2018 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2018

ЗМІСТ

Петренко О. Б. Дефініція і сутнісне наповнення поняття «освітнє середовище» у контексті сучасної освітньої парадигми	6
Кравченко О. О. Problematyka wdrażania podejścia płci w procesie szkolenia pracowników społecznych.....	17
Черній А. Л., Пустовіт Г. П. Інноваційні зміни в системі післядипломної педагогічної освіти: регіональний контекст.....	25
Карпенчук С. Г. Європейські цінності – цінності загальнолюдські.....	34
Бабійчук С. М. Ретроспективний аналіз ролі освіти та науки у братських школах України.....	46
Баліка Л. М. Актуалізація поглядів видатних українських педагогів щодо ролі книги та читання у вихованні особистості....	53
Бричок С. Б. Ідеї вивчення дитини дошкільного віку і оточуючого її середовища у спадщині С. Моложавого (20-30- рр. ХХ ст.).....	60
Гринькова Н. М. Вікові аспекти морального виховання молодших школярів: ретроспективний аналіз.....	74
Гудовсек О. А. Стан дослідженості проблеми підготовки майбутніх учителів галузі мистецтва в Україні.....	82
Журба К. О. Підготовка вчителів до виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи.....	91
Колупаєва Т. Є. Особливості професійної готовності майбутнього вчителя до роботи у початковій школі.....	102
Косарева О. І. Психолого-педагогічна сутність взаємин батьків та дітей дошкільного віку.....	114
Косенчук О. Г. Інноваційна особистість майбутнього педагога дошкільної освіти як наукова проблема.....	123
Магрламова К. Г. Нормативно-правова база професійної підготовки майбутніх лікарів у вищих медичних навчальних закладах Великої Британії.....	131
Машкіна Л. А. Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті розвитку дошкільної освіти в Україні.....	140
Машовець М. А. Трудове виховання дітей дошкільного віку: пошук нових ідей.....	147
Найда Р. Г. Проблема аксіологізації підготовки майбутніх педагогів у сучасній системі освіти.....	154
Оксенюк О. В. Сучасний стан дитячих будинків сімейного типу на Рівненщині.....	163
Омеляненко А. В. Жанри професійної комунікативної культури майбутніх фахівців дошкільної освіти.....	170
Петренко С. В. Gamification як інноваційна освітня технологія	177

Руденко Н. М., Федорова Н. В. Професійна підготовка майбутніх вихователів спеціальних закладів дошкільної освіти у сфері навчання і виховання дітей із затримкою психічного розвитку.....	185
Сілков В. В., Сілкова Е. О. Шляхи формування професійних компетентностей у майбутніх вчителів початкових класів.....	194
Стельмашук Ж. Г., Панчук А. П. Проблема дисциплінованості учнів у контексті формування нової української школи.....	205
Ціпан Т. С. Сутність і наукові визначення феномену акмеологія.	212
Шулігіна Р. А. Історико-педагогічний і сутнісний аналіз проектного навчання майбутніх педагогів.....	221
Доробки молодих науковців	
Войтович О. В. Формування емоційної стійкості майбутнього вихователя в процесі професійної підготовки.....	230
Олійник О. М. Культивування емоційної культури як ціннісної потреби дитини дошкільного віку.....	239
Ратинська І. В. Гуманізація виховного середовища закладу вищої освіти у вихованні моральної відповідальності студентів..	247
Тарадюк Д. О. Принцип індивідуалізації – основа розбудови інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти.....	256

ДЕФІНІЦІЯ І СУТНІСНЕ НАПОВНЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ» В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

Анотація. У статті на основі здійсненого теоретичного аналізу розкрито педагогічну сутність дефініції «освітнє середовище». Доведено, що під поняттям «освітнє середовище» сьогодні розуміють природне або штучно створене оточення учасників освітнього процесу в просторі освіти, що включає зміст і засоби освіти, спрямовані на забезпечення продуктивної творчої діяльності особистості, її освітній розвиток, педагогічні умови, ситуації, систему взаємин між людьми, поєднаними спільною педагогічною й навчальною діяльністю. З'ясовано, що освітньому середовищу притаманні якісні характеристики, власні середовищні чинники й багаторівнева структура з вертикальними взаємозв'язками між рівнями. Схарактеризовано основні моделі, особливості, структуру й компоненти освітнього середовища як педагогічного явища.

Ключові слова: освітнє середовище, Концепція «Нова українська школа», особистість, моделі освітнього середовища, структура освітнього середовища, компоненти освітнього середовища.

Постановка проблеми. У Концепції «Нова українська школа» серед дев'яти ключових компонентів формули нової школи важливою складовою визначено «сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу» [9, с. 11]. Формування особливого освітнього середовища дасть змогу здійснити гуманізацію освіти, гарантувати дотримання прав людини, задовольнити індивідуальні потреби суб'єктів освітнього процесу. Така орієнтація сучасної освіти спонукає освітян актуалізувати наявні ідеї й обґрунтовувати нові підходи, зокрема й до змістового наповнення понять, що уможливить реалізацію формули нової школи. У зв'язку з необхідністю реалізації законодавчих принципів, формування сучасного освітнього середовища означене дослідження вважаємо актуальним, позаяк особливе місце серед інших форм наукового знання відведено фактам, положенням, законам і принципам.

Для з'ясування змістового наповнення поняття «освітнє середовище» насамперед необхідно проаналізувати, порівняти та узагальнити досить розрізнені й різновекторні тлумачення цього феномену, адже він на сьогодні практично не представлений у педагогічних енциклопедіях, професійних словниках, хоча має місце в багатьох дисертаціях і монографіях із педагогіки.

Тому **метою** пропонованої розвідки є аналіз та порівняння різних дефініцій терміна «освітнє середовище», відображення сутнісного наповнення означеного поняття в контексті сучасної освітньої парадигми.

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Проблема освітнього середовища розглядається багатьма вченими. Зокрема, значна увага традиційно приділяється вивченню освітнього середовища закладу середньої освіти (В. Панов, Н. Поліванова, В. Слободчиков, В. Ясвін) [12; 18], професійно-технічної (Р. Гуревич, О. Єжова) [5] та вищої освіти (В. Бондар, Л. Ващенко, Т. Дороніна, О. Матвієнко, О. Ярошинська) [17].

Вищезначені науковці аналізують освітнє середовище з позицій відповідного предмета дослідження зазвичай у контексті його організації, проте поза увагою дослідників залишається змістове наповнення освітнього середовища як відповідного освітнього феномена.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорію «середовище» у філософію і психологію було вперше уведено наприкінці XIX ст. французьким філософом-позитивістом, психологом І. Теном, який досліджував роль середовища (психологічного, духовного, культурного, соціального оточення) у розвитку здібностей учнів. При цьому на першому плані перебувало співвідношення «середовище – здібність» [17].

Естонський психолог М. Хейдметс під середовищем розуміє ту частину навколишнього світу, з якою суб'єкт взаємодіє прямо чи опосередковано у відкритій або латентній формі [16, с. 61]. Учений розділяє поняття «світ» та «середовище», зазначаючи, що середовище виокремлюється із навколишнього світу на основі взаємодії і є категорією відносною. На його думку, існує один світ із безліччю різних середовищ, які різняться своїми об'єктивними характеристиками та способами зв'язку із суб'єктами або системою. М. Хейдметс увів поняття «персоналізація середовища», що передбачає «фіксацію» свідомістю суб'єкта «певної частини середовища як свого «Я» [там само]. Основними одиницями середовища учений вважає «місце діяльності» та «сферу впливу» окремих груп та індивідів [16].

У психології на особливу увагу заслуговують погляди відомого радянського психолога Л. Виготського, який розумів середовище як культурно-історичну реальність, що інтегрує у собі весь попередній досвід розвитку суспільства і складається із предметів, які мають для людини певне значення. Л. Виготський ще у 1926 р. переконував, що людина «виступає у спілкуванні з природою не інакше як через середовище, і в залежності від цього середовища стає важливим фактором, який визначає і встановлює поведінку людини» [4, с. 12]. Психолог отожднював терміни «середовище» та «соціальне середовище», пояснюючи це тим, що навіть якщо середовище є суто природним, йому притаманні визначальні соціальні моменти [4, с. 56], зокрема «виховний процес є тристороннім: активний учень, активний учитель та активне між ними середовище» [4, с.57].

У педагогіці на початку ХХ ст. одним із перших, хто акцентував увагу на освітньому середовищі як на створенні умов, був американський філософ та реформатор освіти Д. Дьюї [1].

Відомий польський педагог Януш Корчак вважав, що тип освітнього середовища визначається насамперед тими умовами і можливостями, що сприяють розвитку активності (чи пасивності) дитини та її особистісної волі (чи залежності). Він визначив чотири основні типи освітнього середовища: догматичне (сприяє розвитку пасивності та залежності дитини, йому притаманні жорсткі традиції, авторитет, дисципліна); кар'єрне або середовище зовнішнього блиску (сприяє розвитку активності та залежності дитини, йому притаманні конкурентоздатність, наполегливість, прагматизм, байдужість до інших); безтурботне (сприяє вільному розвитку і зумовлює пасивну життєву позицію дитини, йому притаманні доброзичливість, відсутність вимогливості); ідейне або творче (сприяє вільному розвитку активної дитини, йому притаманні активність, творчість, відкритість, свобода) [10].

У контексті Концепції Нової української школи важливим є те, що в сучасній педагогіці під критеріальним показником освітнього середовища розуміють наявність або відсутність у ньому умов і можливостей для розвитку активності (або пасивності) учня і його особистісної свободи (або залежності) (за Я. Корчаком).

В українській педагогічній думці варто виокремити погляди А. Макаренка, який у праці «Виховання громадянина» (1939) зауважував: «Людина не виховується частинами, вона створюється всією сумою впливів, яких вона зазнає ... Діалектичність педагогічної дії настільки велика, що ніякий засіб не може проектуватися як позитивний, якщо його дія не контролюється всіма іншими засобами, застосовуваними одночасно з ним ..., усією системою засобів, гармонійно організованих» [8, с.30].

Через тридцять років видатний педагог В. Сухомлинський у праці «Павлівська середня школа» (1969) стверджував: «Виховання середовищем, обстановкою, створеною самими учнями, речами, що збагачують духовне життя колективу, – це, на наш погляд, одна з найтонших сфер педагогічного процесу» [13, с. 89]. Директор сільської школи під середовищем розумів все, що оточує дитину, колектив, у якому вона живе і взаємодіє; сукупність особливостей шкільного життя, які чинять як прямий, так і опосередкований вплив на становлення особистості школяра, називаючи їх «фоном» [14]. Створений В. Сухомлинським педагогічний простір та освітнє середовище були покликані формувати в дитини особистісне емоційне ставлення до себе, до природи, до навколишнього світу, дарувати їй радість пізнання, «відкриття світу», єднання з навколишнім середовищем [15, с. 45].

У педагогічних дослідженнях кінця ХХ – початку ХХІ ст. активно використовується й обґрунтовується поняття освітнього середовища, що представлено як у нормативних документах, так і працях педагогів-

практиків. Однак трактування цього поняття є зазвичай неоднозначним, що спричиняє певні протиріччя, а також потребує додаткової уваги щодо визначення змістового наповнення.

Освітнє середовище сучасні зарубіжні й вітчизняні дослідники розглядають з трьох позицій: як частину просторово-предметного оточення (Г. Балл, І. Бех, Є. Бондаревська, Дж. Гібсон, В. Рибалка, В. Семиченко, В. Серіков та ін.), як сукупність системи впливів, можливостей, умов навчання й розвитку особистості (В. Вербицький, С. Дерябо, О. Кoberник, Н. Поліванова, Г. Пустовіт, В. Слободчиков, В. Ясвін та ін.), як розвивальне середовище (Ш. Амонашвілі, В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Занков, Л. Кларін, В. Рубцов, А. Хуторской та ін.).

Російські вчені Ю. Кулюткін та С. Тарасов характеризують освітнє середовище як сукупність соціальних, культурних, а також спеціально організованих в освітній установі психолого-педагогічних умов, внаслідок чого відбувається становлення особистості [7].

В. Ясвін характеризує освітнє середовище як «систему впливів і умов формування особистості за зразком, можливостей для її розвитку, що наявні в соціальному і просторово-предметному середовищі» [18, с. 14]. Відповідно, тип освітнього середовища визначається його умовами і можливостями, що сприяють розвитку активності (або пасивності) дитини, її особистісної свободи (або залежності). Учений вважає, що освітнє середовище не має чітко фіксованих меж. Вони визначаються самими суб'єктами освітнього процесу (керівниками школи, педагогами, батьками, дітьми), тобто «кожен визначає межі власного освітнього середовища» [18, с. 193].

Вільна енциклопедія Вікіпедія визначає освітнє середовище як «сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти. Це система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні» [11].

Українська дослідниця О. Єжова дає таке визначення освітнього середовища: «Система умов існування, формування і діяльності особистості в процесі засвоєння нею конкретних систем наукових знань, практичних умінь і навичок; система умов виховання й навчання особистості» [5, с. 272]. Зі свого боку, А. Віневська розглядає освітнє середовище як основу освітнього процесу: мобільного, цілеспрямованого, спрямованого на отримання освіти у будь-якому місці, за індивідуальним графіком, при цьому міжособистісна взаємодія відбувається завдяки електронним засобам навчання [3].

Академік А. Новіков зазначав, що «освітнє середовище – це система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному й просторово-предметному оточенні» [10, с. 137].

На думку М. Братко, під освітнім середовищем варто розуміти «багаторівневу систему умов/обставин/чинників/можливостей, яка

забезпечує оптимальні параметри освітньої діяльності певного освітнього суб'єкта в усіх аспектах – цільовому, змістовому, процесуальному, результативному, ресурсному». Крім того, вона зазначає, що «освітнє середовище варто розглядати як загальний, сукупний, об'єднаний, інтегральний, цілісний чинник розвитку і становлення особистості, який відіграє значну роль у модифікації її поведінки, впливає на розвиток і формування здібностей, потреб, інтересів, свідомості» [2, с. 16].

Таким чином, на сучасному етапі терміном «освітнє середовище» маркують природне або штучно створене оточення учасників освітнього процесу в просторі освіти, що включає зміст і засоби освіти, спрямовані на забезпечення продуктивної творчої діяльності особистості, її освітній розвиток, педагогічні умови, ситуації, систему взаємин між людьми, які поєднані спільною педагогічною та навчальною діяльністю. Освітньому середовищу притаманні якісні характеристики, чинники й багаторівнева структура з вертикальними взаємозв'язками між рівнями. Отже, освітнє середовище є частиною мегасистеми соціального середовища.

Розглядаючи освітнє середовище в ролі структурного елемента соціального середовища, зауважимо, що воно є неоднорідним за своїм складом. Така неоднорідність середовища визначається насамперед його полікомпонентністю.

Представлене трактування поняття «освітнє середовище» передбачає виокремлення і вивчення його рівнів і структурних компонентів, чіткі уявлення про які необхідно мати для його проектування в контексті організації системи можливостей з метою задоволення всього комплексу потреб і реалізації особистісних цінностей усіх суб'єктів освітнього процесу в умовах реалізації Концепції Нової української школи.

Узагальнений аналіз різних моделей структури освітнього середовища здійснив В. Ясвін [18]. Крім того, він запропонував власну модель освітнього середовища, яка передбачає наявність трьох компонентів: просторово-предметного, соціального та психодидактичного [18]. До просторово-предметних факторів автор відносить інфраструктуру закладу, матеріально-технічну базу, до соціальних – характер взаємовідносин всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, до психодидактичних – зміст і методи навчання та виховання [18].

У моделі Г. Ковальова освітнє середовище передбачає наявність фізичного оточення, людських факторів і програми навчання. Під фізичним оточенням автор розуміє будівельно-архітектурні особливості навчального закладу; під людськими факторами – просторову і соціальну цільність суб'єктів навчально-виховного процесу, особистісні характеристики та успішність учнів, статево-вікові та національні особливості учнівського і педагогічного колективів; під програмною навчання – структуру, стиль викладання, характер соціально-психологічного контролю, форми навчання, зміст освітніх програм [18].

Основними структурними компонентами, на думку В. Панова, є:

діяльнісний (технологічний), комунікативний і просторово-предметний [12].

Основними блоками освітнього середовища авторської моделі О. Єжової визначено матеріально-технічний, освітній і комунікативний. Під матеріально-технічним блоком розуміють просторово-предметну складову (за В. Ясвіним це інфраструктура закладу та його матеріально-технічна база), санітарно-гігієнічні умови, матеріально-технічна база навчального закладу, рівень оснащення сучасними інформаційними технологіями (наявність персональних комп'ютерів, мультимедійних комплексів, мережі Інтернет тощо); під освітнім – зміст, форми і методи навчання і виховання; під комунікативним – взаємовідносини між учнівським і педагогічним колективами загалом та всередині кожного з них зокрема [5].

Своєю чергою, Ю. Кулюткин і С. Тарасов у презентованій ними моделі виокремлюють просторово-семантичний, змістовно-методичний і комунікаційно-організаційний компоненти [7].

Натомість А. Новіков у освітньому середовищі виділяє соціальний (соціальне оточення), просторово-предметний й психолого-дидактичний компоненти [10, с. 137].

До основних характеристик освітнього середовища (за С. Івановою) віднесено: діяльнісність (спільна діяльність суб'єктів середовища); суб'єктність (наявність суб'єктів – учасників освітнього процесу); ситуативність (виникнення різних ситуацій під впливом різних факторів); оцінювання (можливість якісної оцінки середовища); формувальний вплив на суб'єкти середовища; проєктивність (здатність до створення нового середовища або відтворення основних рис наявного за необхідності поширення досвіду); мінливість, невизначеність (здатність до постійних змін); зв'язок із часом і простором [6]. Означені характеристики змістового наповнення освітнього середовища розглянуто ученою із позицій неklasичної методології.

Узагальнений аналіз змістового наповнення й структурних моделей поняття «освітнє середовище» дає можливість не лише впровадити певні зміни в організації сучасного освітнього середовища відповідно за завдань Концепції Нової української школи, а й визначити найбільш типові ознаки досліджуваного явища, які виділяє більшість із представлених нами дослідників, зокрема і Г. Беляєв, а саме [1]:

- освітнє середовище будь-якого рівня – складний об'єкт системної природи;

- освітнє середовище – певне соціальне утворення, спрямоване на формування людських відносин у контексті конкретної соціокультурно-світоглядної адаптації людини до світу, а світу – до людини; форми адаптації історично відображають наявні ділянки суспільної свідомості (релігія, наука, мистецтво тощо) і передбачають класовий, ідеологічний, культурний та цивілізаційний характер;

- освітньому середовищу притаманний широкий спектр модальності, що впливає на формування різноманітних за типами і видами локальних середовищ;

- освітнє середовище передбачає діалектичну взаємодію соціального, просторово-предметного й психодідактичного компонентів, які утворюють систему основних умов, впливів і тенденцій розвитку дитячої, дорослої та дитячо-дорослої спільнот (спільностей) як складових соціокультурного середовища, що пов'язане з якістю життя та середовища проживання;

- освітнє середовище є не лише умовою, а й засобом виховання (суспільне явище), навчання (предмет спільної педагогічної діяльності) і розвитку (соціального індивіда в особистість, спільноти в суспільство) [1].

Таким чином, освітнє середовище покликане відображати філософію Концепції Нової української школи та освітню програму, згідно з якою «освітнє середовище створюється для заохочення самовизначення дітей у класі та розвитку їхніх спроможностей, оскільки відомо, що люди, які контролюють те, що відбувається з ними, краще адаптовані до життя» [9, с. 53].

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. Отже, розуміння сутності поняття «освітнє середовище» дає змогу по-новому поглянути на можливості здійснення особистісно орієнтованого підходу в освіті й уможливило створення ефективних умов для формування гуманістичної моделі освітнього середовища. Адекватне застосування означеного поняття уточнює завдання освіти як частини соціуму, легітимізує вплив багатьох зовнішніх факторів на освітнє середовище.

Освітнє середовище як наративний, комунікативний феномен конкретизує сутність і значення сучасної освіти, актуалізує необхідність проектування освітнього простору як світу майбутнього. Створення освітнього середовища не припиняється з досягненням певного результату, це – безперервний процес пошуку відповідей на нові виклики життя. При цьому важливо, щоб усі учасники цього процесу усвідомлювали спільну відповідальність, мали вміння, бажання та добру волю для такої співпраці, а також чітко розуміли змістове наповнення відповідних понять і категорій.

Проблема розвитку особистості в освітньому середовищі актуальна для освіти різних рівнів – від дошкілля до закладів вищої освіти. Питання ефективності освітнього середовища, його взаємодії із соціальними, культурними процесами, з особистістю може слугувати предметом подальших наукових пошуків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беляев Г. Ю. Формирование термина образовательная среда в психолого-педагогической литературе конца XX – начала XXI века (образовательная среда как предмет профессиональной деятельности педагога-воспитателя) [Электронный ресурс]. – режим

- доступу: <http://dzd.rksmb.org/science/bel06.htm>
2. Братко М. В. Управління професійною підготовкою фахівців в умовах Університетського коледжу: теоретичний аспект / М. В. Братко // ScienceRise: Pedagogical Education. – 2016. – № 7 (3). – С.9-16.
 3. Винеvская А. В. Организационные условия моделирования мобильной образовательной среды вуза / А. В. Винеvская // Концепт. – 2013. – № 05 (май). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e-koncept.ru/2013/13112.htm>
 4. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Под ред. В. В. Давыдова / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
 5. Єжова О. О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я учнів професійно-технічних навчальних закладів: монографія / О. О. Єжова. – Суми: Вид-во «МакДен», 2011. – 412 с.
 6. Иванова С. В. Образовательное пространство и образовательная среда: в поисках отличий / С. В. Иванова // Ценности и смыслы. 2015. №6 (40). – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/obrazovatelnoe-prostranstvo-i-obrazovatel'naya-sreda-v-poiskah-otlichiy>.
 7. Кулюткин Ю. Образовательная среда и развитие личности. / Ю. Кулюткин, С. Тарасов. – Интернет-ресурс. Режим доступа: http://www.znanie.org/jornal/n1_01/obraz_sreda.html
 8. Макаренко А. С. Воспитание гражданина / Сост. Р. М. Бескина, М. Д. Виноградова. – М.: Просвещение, 1988. – (Б-ка учителя. Пед. раздумья). – 304 с.
 9. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
 10. Новиков А. М. Педагогика: словарь системы основных понятий. М.: Издательский центр ИЭТ, 2013. – С. 137.
 11. Освітнє середовище. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%94_%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5
 12. Панов В. И. Психодидактика образовательных систем: теория и практика. / В. И. Панов. – СПб.: Питер, 2007. – 352 с.
 13. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибр.твори: В 5-ти т. – Т. 4. К.: Рад. школа, 1976. – С. 7–390.
 14. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5-ти т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т.4. – с.393–626.
 15. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 3. – С. 7–282.
 16. Хейдметс М. Суб'єкт, среда и границы между ними / Мати

Хайдметс // Психология и архитектура : тезисы конференции в Лохусалу (ЭССР) (25–27 января 1983 г.) / Под ред. Т. Ниита, М. Хейдместа, Ю. Круусвала. – Таллин, 1983. – С. 61–63.

17. Ярошинська О. О. Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / О. О. Ярошинська; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2015. – 40 с.
18. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED:

1. Beljajev G. Ju. Formirovanije termina obrazovatel'naja sreda v psihologo-pedagogicheskoj literature konca XX – nachala XXI veka (obrazovatel'naja sreda kak predmet professional'noj dejatel'nosti pedagoga-vospitatelja) [Formation of the Term Educational Environment in the Psychological and Educational Literature at the End of the 20th and at the Beginning of the 21st Century (the Educational Environment as an Object of the Professional Activity of the Educator-educator)] [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu: <http://dzd.rksmb.org/science/bel06.htm> (in Russian)
2. Bratko M. V. Upravlinnia profesiinoiu pidhotovkoiu fakhivtsiv v umovakh Universytetskoho koledzhu: teoretychnyi aspekt [Managing of the Professionally Training Specialists in the Conditions of the University College: the Theoretical Aspect] / M. V. Bratko // ScienceRise: Pedagogical Education. – 2016. – No 7 (3). – S.9-16. (in Ukrainian)
3. Vinevskaia A. V. Organizacionnye uslovija modelirovanija mobil'noj obrazovatel'noj sredy vuza [Organizational Conditions for Modeling the Mobile Educational Environment of the Higher Educational Institution] / A. V. Vinevskaia // Koncept. – 2013. – No 05 (maj). – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://e-koncept.ru/2013/13112.htm> (in Russian)
4. Vygotskij L. S. Pedagogicheskaja psihologija [Pedagogical Psychology] / Pod red. V. V. Davydova / L. S. Vygotskij. – M. : Pedagogika, 1991. – 480 s. (in Russian)
5. Yezhova O. O. Formuvannia tsinnisnogo stavlennia do zdorovia uchniv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv: monohrafiia [Formation of Value Attitude to the Health of Students of Vocational Schools: monograph] / O. O. Yezhova. – Sumy: Vyd-vo “MakDen”, 2011. – 412 s. (in Ukrainian)
6. Ivanova S. V. Obrazovatel'noe prostranstvo i obrazovatel'naja sreda: v poiskah otlichij [Educational Space and Educational Environment: in Search of Differences] / S. V. Ivanova // Cennosti i smysly. 2015. No 6

- (40). – Rezhim dostupu: <https://cyberleninka.ru/article/n/obrazovatelnoe-prostranstvo-i-obrazovatel'naya-sreda-v-poiskah-otlichiy>. (in Russian)
7. Kuljutkin Ju. Obrazovatel'naja sreda i razvitie lichnosti [Educational Environment and Personal Development] / Ju. Kuljutkin, S. Tarasov. – Internet-resurs. Rezhim dostupa: http://www.znanie.org/jornal/n1_01/obraz_sreda.html (in Russian)
 8. Makarenko A. S. Vospitanie grazhdanina [Education of a Citizen] / Sost. R. M. Beskina, M. D. Vinogradova. – M.: Prosveshhenie, 1988. – (B-ka uchitel'ja. Ped. razdum'ja). – 304 s. (in Russian)
 9. Nova ukrainska shkola: poradnyk dlja uchytel'ia [New Ukrainian School: Teacher's Guide] / Pid zah. red. Bibik N. M. K.: TOV “Vydavnychi dim “Pleiady”, 2017. – 206 s. (in Ukrainian)
 10. Novikov A. M. Pedagogika: slovar' sistemy osnovnyh ponjatij [Pedagogy: a Dictionary of Basic Concepts]. M.: Izdatel'skij centr IJeT, 2013. – S. 137. (in Russian)
 11. Osvitnie seredovyshche. [Educational Environment] – Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%94_%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5 (in Ukrainian)
 12. Panov V. I. Psihohidaktika obrazovatel'nyh sistem: teorija i praktika [Psychodidactics of Educational Systems: Theory and Practice] / V. I. Panov. – SPb.: Piter, 2007. – 352 s. (in Russian)
 13. Sukhomlynskiy V. O. Pavlyska serednia shkola [Pavlyska Secondary School] / V. O. Sukhomlynskiy // Vybr. tvory: V 5-ty t. – T. 4. K.: Rad. shkola, 1976. – S. 7–390. (in Ukrainian)
 14. Sukhomlynskiy V. O. Rozмова z molodym dyrektorom shkoly [Talk to a Young School Principal] / V. O. Sukhomlynskiy // Vybr. tvory: V 5-ty t. – K.: Rad. shk., 1977. – T.4. – s. 393–626. (in Ukrainian)
 15. Sukhomlynskiy V. O. Sertse viddaiu ditiam [I Give my Heart to the Children] / V. O. Sukhomlynskiy // Vybr. tv. : v 5 t. – K. : Rad. shk., 1976. – T. 3. – S. 7–282. (in Ukrainian)
 16. Hejdmets M. Sub'ekt, sreda i granicy mezhdu nimi [The Subject, Environment and Boundaries Between Them] / Mati Hajdmets // Psihologija i arhitektura : tezisy konferencii v Lohusalu (JeSSR) (25–27 janvarja 1983 g.) / Pod red. T. Niita, M. Hejdmesta, Ju. Kruusvala. – Tallin, 1983. – S. 61–63. (in Russian)
 17. Yaroshynska O. O. Teoretychni i metodychni zasady proektuvannia osvitnoho seredovyshcha profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoi shkoly : avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04 [Theoretical and Methodical Principles of Designing the Educational Environment for the Professional Training of Future Teachers of Primary School: author's abstract. dis ... dr. ped. sciences: 13.00.04] / O. O. Yaroshynska; Zhytomyr. derzh. un-t im. I. Franka. – Zhytomyr, 2015. – 40 c. (in Ukrainian)

18. Jasvin V. A. *Obrazovatel'naja sreda: ot modelirovanijak proektirovaniju* [Educational Environment: from Modeling to Design] / V. A. Jasvin. – M. : Smysl, 2001. – 365 s. (in Russian)

Аннотация. В статье на основе осуществленного теоретического исследования раскрывается педагогическая сущность дефиниции «образовательная среда». Проанализированы определения понятия «образовательная среда», предложенные исследователями изучаемого феномена. Определено, что понятием «образовательная среда» сегодня маркируют естественное или искусственно созданное окружение участников образовательного процесса в пространстве образования, включающее содержание и разные виды средств образования, способных обеспечивать продуктивную творческую деятельность личности, ее образовательное развитие, педагогические условия, ситуации, систему взаимоотношений между лицами, объединенными общностью педагогической и учебной деятельности. Доказано, что образовательная среда имеет качественные характеристики, собственные средовые факторы и многоуровневую структуру с вертикальными взаимосвязями между уровнями. Охарактеризованы основные модели, особенности, структура и компоненты образовательной среды как педагогического явления.

Ключевые слова: образовательная среда, Концепция «Новая украинская школа», личность, модели образовательной среды, структура образовательной среды, компоненты образовательной среды.

Abstract. In the article on the basis of the realized theoretical research the pedagogical essence of the definition of “educational environment” is revealed. The definition of the concept “educational environment” proposed by the researchers of this phenomenon is analyzed. It was found out that nowadays the concept “educational environment” is marked the natural or artificial environment of participants in the educational process in the educational space, which includes the content and various types of educational means that can provide productive creative activity of the individual, his educational development, pedagogical conditions, situations, system mutual relations between persons, united commonality of pedagogical and educational activity. The essential content of the concept “educational environment” is determined. It has been proved that the educational environment has qualitative characteristics, its own environmental factors and a multilevel structure with vertical interrelationships between levels. The main models, features, structure and components of the educational environment as a pedagogical phenomenon are characterized.

Key words: educational environment, Concept “New Ukrainian school”, personality, model of educational environment, structure of educational environment, components of educational environment.

Стаття надійшла до редакції 1.03.2018

Наукове видання

ІННОВАТИКА У ВИХОВАННІ
Збірник наукових праць

Випуск 7
Том 2

Упорядники:
проф. Петренко О.Б., доц. Ціпан Т.С.

Науково-бібліографічне редагування:
наукова бібліотека РДГУ

Підписано до друку 29.03.2018 р.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 24,7. Замовлення №204/1. Наклад 300

I – 66 **Інноватика у вихованні** : зб. наук. пр. Вип. 7. Том 2 / упоряд.
О. Б. Петренко ; ред. кол. : О. Б. Петренко, Т. С. Ціпан,
Н. М. Гринькова та ін. – Рівне : РДГУ, 2018. – 268с.

УДК 37 : 005.591.6
ББК 74.200

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2018

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
ВРМ-ПОЛІГРАФ
вул. Буковинська, 3, м. Рівне, 33000;
тел.: 0362-64-21-34